

Saudiarabisk forår?

Saliha Marie Fetteh

Saudiarabiske aktivister har længe krævet flere rettigheder for landets kvinder. I september 2011 bekendtgjorde kong Abdullah, efter drøftelser med landets højtstående muslimske teologer, at kvinder ved næste lokalvalg får mulighed for både at stemme og stille op som kandidater til de rådgivende shuraråd samt kommunalrådene. Denne artikel ser nærmere på de udfordringer kvinder i Saudi-Arabien står overfor samt hvilken betydning kvindernes politiske deltagelse kan få i et land, hvor det bl.a. er forbudt for kvinder at køre bil.

Efter lang tids tovtrækkeri med de saudiarabiske teologer har kong Abdullah givet landets kvinder stemmeret ved næste kommunalvalg samt mulighed for at stille op til Majlis as-Shura – landets rådgivende råd. Denne udvikling kan bevirke, at de saudiarabiske kvinder, der på mange måder lever en marginaliseret tilværelse, nu får mulighed for at spille en politisk rolle og dermed får lejlighed til at påvirke kvinders vilkår i landet. Men det kan også ende med, at en gruppe udvalgte kvinder fra kongefamilien og landets elite kommer til at repræsentere en slags statsfeminisme på lige fod med den, man har set udvikle sig i andre arabiske lande Irak.

Den amerikanske regering, Vesten og flere menneskerettighedsorganisationer har gennem årene gentagne gange udtrykt bekymring vedrørende menneske- og kvinderettighederne i Saudi-Arabien, og presset på Saudi-Arabien er taget til efter angrebet på World Trade centeret den 11. september 2001. Dette har dog hidtil ikke set ud til at påvirke regimet i det konservative kongedømme, hvor politiske partier er forbudte og politisk deltagelse udenfor kongefamilien er yderst begrænset. Saudi-Arabien blev i The Economist's Democracy Index i 2010 udnævnt til at være det syvende mest autoritære land i verden ud af 167 lande. Og i følge Global Gender Gap Report 2010 ligger Saudi-Arabien nummer 129 ud af 134 lande, hvad angår skellet mellem mænd og kvinders sundhed, uddannelsesniveaue og økonomiske deltagelse. Hvad angår kvinders politiske *empowerment* fik Saudi-Arabien et klart nul. Til sammenligning lå Danmark nummer 7 på listen.

Kongehuset i Saudi-Arabien og ulamaen – den teologiske elite – har i 300 år delt magten, og islam spiller en stor rolle i det saudiske samfund. Landets grundlov er baseret på islamisk retspraksis, shari'a, men stammenormer og traditioner har ligeledes enorm betydning, hvorfor æresbegreber fylder meget både i den offentlige og den private sfære. Kvinders mulighed for politisk deltagelse har været flittigt diskuteret ikke mindst efter Saudi-Arabiens første kommunevalg i 2005, hvor kvinderne blev udelukket både som kandidater og vælgere. En af undskyldningerne var, at majoriteten endnu ikke havde deres eget identitetskort selvom indenrigsministeriet allerede i år 2000 begyndte at udstede identitetskort til kvinder over 22 år. FNs ligestillingsudvalg CEDAW udtrykte i 2008 således bekymring for kvinders manglende deltagelse ved kommunalvalgene i Saudi-Arabien. Man opfordrede regeringen til at fremskynde kvinders mulighed for deltagelse og repræsentation på alle niveauer i det offentlige og politiske liv samt at tilbyde kvinder træning i lederskab og forhandlingsstrategi og at øge bevidstheden i befolkningen omkring vigtigheden af kvinders politiske deltagelse.

Kommunalrådet i Saudi-Arabien, dannet i 2005, består af 285 medlemmer, hvoraf halvdelen udvælges af kongen. Samtlige kandidater skal dog forhåndsgodkendes af kongen for at kunne stille op til valg. Foruden kommunalrådet har Saudi-Arabien et rådgivende råd – Majlis as-Shura – hvis 150 medlemmer udpeges direkte af kongen. Rådet er delt op i 12 udvalg og dets funktion består

hovedsagligt i at rådgive kongen om alt lige fra kultur over transport til menneskerettigheder. Det store spørgsmål er så om fremtidige kvindelige medlemmer af rådet bliver i stand til at råde og vejlede kongen på kvinderettighedsområdet eller om ulamaens synspunkter og holdninger vejer tungere. Der er en talemåde, der siger, at Kongehuset og ulamaen er som siamesiske tvillinger. Hvis de bliver delt vil den ene af dem dø, men det er uvist hvilken en, det vil være.

Kvindes forhold i Saudi-Arabien

For samtlige 9 millioner kvinder i Saudi-Arabien gør det sig gældende, at de skal have en mandlig værge – far, bror, søn eller ægtemand – som skal tillade kvinden at rejse, gifte sig, blive skilt, tage en uddannelse, åbne en bankkonto, gå på arbejde, blive indskrevet på et hospital osv. Værgeordningen er ikke vedtaget ved lov, men er en gammel uskreven tradition, der håndhæves overalt i det saudiarabiske samfund. Mange kvinder forsvarede sågar ordningen med begrundelsen, at den beskytter dem og giver dem tryghed og stabilitet i deres tilværelse. Andre igen finder traditionen nedværdigende, da den umyndiggør kvinder og sætter dem i et barns position. I 2009 nægtede en far således sin datter, at gifte sig med en mand fra en anden stamme. Da hun ikke adlød faderen sendte han hende på en institution for psykisk syge, hvilket han i følge loven var i sin fulde ret til, da loven kræver, at børn adlyder deres forældre.

Kønsroller i Saudi-Arabien hviler på shari'a samt patriarkalske stammesædvaner og traditioner. Dette muliggør bl.a. at mænd kan gifte sig med piger helt ned i 10 års alderen. For to år siden gik historien om ægteskabet mellem en 9-årig pige og en 58-årig mand, verden rundt. Moderen til pigen forsøgte forgæves at få retten til at annullere ægteskabet, men der var intet i lovgivningen, der kunne beskytte pigen. Shurarådet stemte efterfølgende internt for fastsættelsen af en lavalder på 17 for kvinders indgåelse i ægteskab. Men da rådets rolle kun er rådgivning er sagen strandet hos justitsministeriet til godkendelse. Sagen delte det saudiarabiske samfund mellem traditionalister, der forsvarede børneægteskaber og reformisterne, der forbandede skikken. Stormuftien sheik Abdul Aziz al-Sheikh bifaldt skikken, mens sheikh Obeikan bekendtgjorde, at piger under 18 ikke burde tillades at indgå i ægteskab. Sagen endte med, at pigen kom hjem igen, da brudgommen efter den massive medieomtale annullerede ægteskabet. Shurarådet arbejder stadigvæk for indførelsen af en lavalder.

Saudi-Arabien er ligeledes et samfund med gamle æresbegreber, hvor mandens ære ligger i kvindens seksualitet. Æresdrab forekommer derfor og i 2007 blev en ung kvinde dræbt af sin far for at have chattet med en mand på Facebook. Sagen vakte stor medieopmærksomhed og en del religiøse lærde krævede Facebook lukket med den begrundelse, at den form for elektronisk kommunikation opfordrer unge til umoral. Men saudierne kan ikke, som man har valgt at gøre det i f.eks. Iran, lukke for Facebook, Twitter osv., da landet er verdens største olieleverandører, hvilket gør industrien og de mange både saudiarabiske og udenlandske firmaer afhængige af mulighed for kontakt med omverdenen.

Som et andet eksempel på kvinders retsstilling i Saudi-Arabien kan nævnes håndtering af voldtægt. Der er i Saudi-Arabien ingen straffelov, hvilket vil sige, at der ikke eksisterer en lov, der kriminaliserer voldtægt og fastsætter en straf herfor. Ved voldtægt er det i stedet offeret, der straffes. Gerningsmanden straffes sjældent og kun for en kortere periode. De fleste voldtægter meldes derfor ikke til politiet, da offeret frygter repressalier fra familiens og samfundets side af. Der har også været tilfælde, hvor kvinder har været udsat for sexchikane fra ansatte fra det religiøse politi, men da de har immunitet kan de ikke straffes. I 2009 blev en ung kvinde idømt 2 års fængsel og 100 piskeslag. Hun var blevet gruppevoldtaget, blev gravid og havde forgæves forsøgt at fremprovokere en abort.

Er islam problemet?

I følge feministen, journalisten Wajeha al-Huwaider, er saudiarabiske kvinder svage lige meget hvilken social status de så end måtte have, da landets lovgivning ikke beskytter dem. Selvsamme Wajeha prøvede uden held i 2008 at passere grænsen til Bahrain uden en mandlig værges tilladelse. Wajeha al-Huwaider er dog ikke vellidt hos majoriteten af de saudiarabiske kvinder – aktivister eller ej – da hun står for en "all or nothing" position foruden at hun trodser de islamiske normer – normer der i generationer har været og stadigvæk er en naturlig del af det saudiarabiske samfund. Asmaa Al-Muhammad, kvindeaktivist og redaktør for online avisen Al-Arabiyya, pointerer at kvinder i andre islamiske lande, inklusiv dem i Golfstaterne, har flere rettigheder end deres medsøstre i Saudi-Arabien. Hun mener dog ikke, at islam er problemet, men derimod landets teologer, der fortolker efter forgodtbefindende. Et eksempel på dette er forbuddet mod, at kvinder kører bil. Bilen er et fartøj, der af gode grunde ikke nævnes i Koranen, hvilket er en kendsgerning Shurarådet ikke har undladt at påpege gentagne gange. Asmaa al-Muhammad mener, at hvis bare staten tildelte kvinder de rettigheder, de har ifølge Koranen – uden at skelne til stammetraditionerne – så ville mange kvinders situation blive mærkbart forbedret. Hvad angår kvinders ret til at køre bil, så har kong Abdullahs meldt klart ud, at kvinderne først får lov til at køre bil når samfundet er klart til det! Saudi-Arabien forbliver dermed det eneste land i verden, hvor kvinder ikke må køre bil. Også selvom ca. 55 % af landets mandlige befolkning ifølge en Gallup undersøgelse ikke har noget imod kvindelige bilister. Men hvorfor anses det så for at være problematisk, at kvinder kører bil? Forklaringen skal findes i den herskende kønssegregation og de gamle traditioner, som dominerer det saudiarabiske samfund. F.eks. omhandler kvinders eventuelle bilkørsel ikke kunne spørgsmål om erhvervelse af kørekort og værgers tilladelse men også spørgsmål om påklædning. Det er ikke forsvarligt at køre bil med tilsløret ansigt. Endvidere mener modstandere, at kvindelige bilister ville være for udfarne og forsømme deres hjemlige pligter, og at risikoen for at kvindelige bilister ville komme i kontakt med fremmede mænd er for stor. Sammenfattende kan man sige, at der er en opfattelse af, at tildeling af kørekort og kørselstilladelse til kvinder i

Saudi-Arabien ville bidrage til en nedbrydning af saudiske normer og traditioner. End ikke økonomiske argumenter (et medlem af Shurarådet har eksempelvis påpeget, at landets 1.000.000 udenlandske chauffører årligt koster 4 milliarder dollars, og at en andel heraf kunne spares, hvis kvinder også kunne køre bil) har indtil videre påvirket kongens holdning til spørgsmålet i nævneværdig grad.

Fremskridt indenfor uddannelse og arbejdsmarked

Den saudiarabiske regering har erkendt, at økonomisk integration af kvinder på arbejdsmarkedet starter med uddannelse. Man har således forbedret uddannelsesmulighederne for kvinder. Næste skridt bliver at få flere kvinder ud på arbejdsmarkedet, samt at gøre det lettere for kvinder at investere, da også dette kræver værgens tilladelse. I dag udgør kvinderne kun ca. 5 % af den saudiarabiske arbejdsstyrke (kvinderne i Emiraterne og Kuwait udgør 40 % af arbejdsstyrken). Ironisk nok er landets kvindelige arbejdsstyrke bedre uddannet end deres mandlige kollegaer: Halvdelen af alle udearbejdende kvinder har en universitetsgrad, mens det samme kun gør sig gældende for ca. 16 % af mændene! Dette bevidner en markant udvikling, da kun 2 % af de saudiarabiske kvinder kunne læse og skrive i 1960'erne.

Landets skoler er opdelt i henholdsvis drenge- og pigeskoler. Endvidere må mandlige lærere ikke undervise piger og kvinder og vice versa. Ofte foregår undervisningen på landets universiteter via videokonference således at mandlige undervisere kan undervise kvinder, da der er mangel på kvindelige lærere. Kvinder har hidtil været udelukket fra at læse til f.eks. ingeniør, farmaceut, arkitekt og jurist, hvilket dog i de senere år har ændret sig. I dag er over 50 % af landets samtlige universitetsstuderende kvinder, der på lige fod med landets unge mænd læser medicin, jura, økonomi og islamiske studier. Men på trods af at kvinderne i Saudi-Arabien udgør majoriteten på landets universiteter så er deres mulighed for at bruge deres talenter på at opnå økonomisk og politisk *empowerment* stadigvæk yderst begrænset. Kvinder bliver i høj grad fortsat diskrimineret på arbejdsmarkedet på trods af at stigende leveomkostninger samt en høj inflation har forårsaget, at mange saudiarabere i dag har brug for to indkomster for at dække de daglige udgifter.

En anden hindring for kvindernes integration på arbejdsmarkedet er, at saudiarabiske mænd ikke som arabiske mænd i resten af Mellemøsten har været vant til at konkurrere om arbejdspladserne. De har indtil for ganske nyligt kunnet dele alle positioner og erhverv mellem sig.

På trods af disse hindringer bevæger kvinderne sig langsomt men sikkert ind i på nye arbejdsområder, ligesom de i stigende grad arbejder sammen med mænd omend dette foregår diskret grundet bevidstheden om muligheden for tilbageslag. I forbindelse med argumentation for kvinders ligestilling på arbejdsmarkedet refereres hyppigt til profeten Muhammeds første kone Khadije, idet hun var en magtfuld forretningskvinde, der ansatte Muhammed som karavanefører og senere friede til ham. Med henvisning til Khadije opnåede kvinder

i Saudi-Arabien retten til at være medlemmer af handelskammeret, og i 2008 blev 2 kvinder valgt ind i Jeddahs handels- og industrikammers bestyrelse.

Til gengæld er der ingen kvinder at finde i f.eks. højesteret, mens kvindelige advokater i 2010 fik retten til at repræsentere kvinder i retten i familieanliggender. I 2009 udnævnte kong Fahd landets første kvindelige minister. Noora al-Faiz blev minister for uddannelse med ansvar for piger og kvinders uddannelse. Flere saudiarabiske kvinder har ligeledes opnået høje poster såsom Noora al-Nahed, leder af UN Population Fund i Golfregionen, og Lubna Olayan, direktør i Olayan Financing en af verdens mest magtfulde kvinder ifølge Time Magazine i 2005.

Overordnet set er det saudiske civilsamfund spirende med kvinderettighedsorganisationer, centre for voldtægtsofre og voldsramte kvinder og børn og lignende. Organisationernes størrelse og indflydelse er stadigvæk begrænset, mens velgørenhedsorganisationer, der hovedsagligt ledes af kvinder, accepteres i højere grad hos alle sociale lag i befolkningen – selvom også de hjælper voldsramte kvinder. Dette kan hænge sammen med, at disse organisationer ikke har kvinderettigheder som et punkt på deres dagsorden, men blot arbejder på at forbedre sådanne rettigheder under dække af velgørenhed.

Kvindelige medieaktivister og "det arabiske forår"

I forbindelse med begivenhederne i Tunesien, Egypten, Tunesien, Bahrain og Syrien, der til sammen bliver kaldt "Det arabiske forår" har kvinder spillet en væsentlig rolle og især på Internettet, hvor de har gjort sig bemærket på bl.a. Twitter, Facebook og som bloggere. Dette er et mønster, der også spreder sig i Saudi-Arabien, hvor unge kvinder (og mænd) bruger Facebook og andre medier til at involvere andre unge og gøre dem politisk aktive med henblik på at lægge det demokratiske fundament i Saudi-Arabien.

Det saudiske samfunds kønssegregation har medført, at entusiasmen for den nye teknologi er enorm. Saudiaraberne var således meget hurtige til at anvende f.eks. Bluetooth, da den bl.a. gjorde mænd og kvinder i stand til at kommunikere hemmeligt med hinanden, ligesom internetkommunikation generelt åbner verden for kvinder, der tilbringer størstedelen af deres tid indenfor hjemmets fire vægge. Endvidere anvender saudiarabiske kvinder internettet som et socialt netværk, hvor de udveksler ideer og erfaringer, som de ellers ikke har mulighed for at udveksle offentligt. Generelt er Facebook et populært virtuelt mødested for Saudi-Arabien store unge generation - 2/3 af landets 29 million store befolkning er under 25 år gammel.

Men ikke bare den brede befolkningen anvender teknologien for at få deres budskab ud til omverdenen. Landets statslige medier er i dag mere åbne end tidligere og giver mulighed for at diskutere emner som tidlige ægteskaber, voldtægt og incest for åben skærm. Sidste år blev en religiøs lærd sågar fyret efter i et TV show at have kritiseret "gendermixing". I løbet af de sidste årtier er antallet af både vestlige og arabiske satellitkanaler eksploderet, hvilket bl.a. har resulteret i åbne diskussioner om kvinder og kvinders vilkår. Selv emner, der

tidligere var umulige at tale åbent om kan nu drøftes på TV. Dette har skubbet gevaldigt til debatten om kvinderettigheder både i en islamisk og akademisk kontekst, da også de religiøse lærde spreder deres budskab via den nye teknologi og satellitkanalerne.

Kongen har desuden optrådt i aviser fotograferet ved siden af saudiarabiske kvinder uden ansigtsslør, hvilket var utænkeligt for blot få år siden. Men han er omhyggelig med på samme tid at opretholde støtten fra landets konservative religiøse kræfter samt medlemmerne fra hans familie. I marts 2010, to måneder efter "det arabiske forår" startede i Tunesien, holdt kong Abdullah således en tale, hvori han ikke opfordrede til øget politisk deltagelse, men derimod øgede tjenestemandslønningerne og gjorde kritik af ulamaen – de religiøse lærde – ulovlig.

Forår for Saudi-Arabiens kvinder?

Aktivister både i og udenfor Saudi-Arabien har længe opfordret til ændringer på kvinderettighedsområdet. Også i kongens egne rækker er der krav om ændringer på kvindeområdet og udenrigsministeren, prins Saud al-Faisal, er en af de stærkeste støtter af politiske og sociale reformer. Han har gentagne gange argumenteret for kvinders ret til valgdeltagelse, karriere og bilkørsel.

Men de saudiarabiske kvindeaktivister er ikke en samlet homogen gruppe med de samme ønsker og behov for reformer. Set med vestlige briller er det mest påfaldende ved det potentielt spirende saudiske forår for kvinder, at mange kvinder ikke selv ser nogen grund til at ændre tingene. De vil bare leve deres liv og har ikke brug for hverken revolutioner eller reformer for at have det godt. Et eksempel på dette er "Fru Yousif" der i 2010 stod bag kampagnen "My Guardian Knows What's Best for Me" hvor hun og 5000 ligesindede bl.a. krævede straf til dem, der kræver ligestilling mellem mænd og kvinder og afskaffelse af kønssegregationen. Hun mener, at menneske- og kvinderettighedsaktivisterne kun lytter til vestligt inspirerede argumenter, og at vestlig tankegang levner meget ringe forståelse for den almene saudiarabiske kvindes ønsker og behov.

Mange saudiarabere er da også af den mening, at ændringer på kvindeområdet skal komme gradvist. Professor i historie Hatoon al-Fassi mener, at kampagner for kvinderettigheder har åbnet offentlighedens øjne for emner som børneægteskaber og voldtægt. Kvinder kan udtrykke sig friere i forhold til tidligere, men Vesten må forstå, at forandringer tager tid og at aktivismen er yderst begrænset. Andre igen såsom Sumayya Jabarti, redaktør på The Arab News mener, at udviklingen går alt for langsom og at alt for mange beslutningstagende kvinder overhovedet ingenting foretager sig. I Bahrain har man kvindelige ministre, i Saudi-Arabien skal kvinder have en værge med for at gå i supermarkedet! Det saudiarabiske samfund kan acceptere en kvindes succes indenfor mange områder, men det kan ikke acceptere at se eller komme direkte i kontakt med disse kvinder, hvorfor de 6 kvinder, der på nuværende tidspunkt sidder som parlamentariske rådgivere deltager ved møder via videokonference.

Alligevel mener Dr. Noora Al-Yousif, rådgiver i olieministeriet, at de saudiarabiske ledere arbejder hårdt på at få gennemført reformer, der også støtter kvinder. For bare 70 år siden var landet totalt isoleret fra resten af verdenen. I dag bliver kvinder uddannet på landets universiteter eller i udlandet, hvilket ifølge prinsesse Dr. al-Jawhara bint Fahd al-Saud dog ikke automatisk giver dem mere en plads i beslutningstagernes rækker. Hun blev efter 10 år som statssekretær udnævnt til direktør på Riyadh University for Women i 2007. Alligevel har hun ikke den nødvendige magt til at tage beslutninger, på trods af at hendes position er den tredje højeste i Undervisningsministeriet.

I april 2011 lancerede en gruppe saudiarabiske kvinder en kampagne under sloganet – Baladi (mit land) – i protest mod udelukkelsen af kvinder ved kommunalvalgene og en gruppe kvinder forsøgte forgæves at blive registreret som vælgere. Så kongens beslutning om at give kvinderne stemmeret – symbolsk eller ej – har uden tvivl været årsag til optimisme og håb hos mange kvinder. Også selvom fremtidens valgte kvinder temmelig sikkert tilhører kongefamilien eller landets elite. For denne gruppe af kvinder må da som et minimum have eget identitetskort og at være i stand til selvstændigt at køre bil. Den saudiske Ulama har stor magt og retfærdiggør restriktioner på kvinderettighedsområdet. De religiøst lærde har forbudt alt fra højhælede sko til mobiltelefoner, men de har endnu ikke haft held med sig til at stoppe udviklingen i landet. Så landet forbliver et land fuld af kontraster – kvinder er anerkendte forskere, journalister, forretningskvinder, økonomer, videnskabsmænd og nu også politikere. Men de må ikke køre bil! Og det er stadigvæk værger, der skal skrive under på om kvinden må rejse udenfor Saudi-Arabien, hvilket i realiteten kan betyde, at en ung mand på 21 kan forhindre sin søster, en moderne udgave af den uafhængige Khadija med en ph.d. grad, i at rejse til udlandet og at stemme ved næste kommunalvalg

Kilder:

Coleman Isobel: *Paradise Beneath her Feet – How Women are Transforming the Middle East* – random House 2010.

Al-Mohamed Asmaa: *Saudi Women's Rights – Stuck at a Red Light* – www.arainsight.org – 2008.

Andersen Lars Erslev (red.): *Mellemøsthåndbogen – Fakta om landene i Mellemøsten og Nordafrika* – Center for Mellemøststudier & Syddansk Universitetsforlag 2005.

Zoepf Katherine: *Talk of Women's Rights Divides Saudi Arabia* – The New York Times 1. June 2010.

